Elena Grigalavičienė

KERELIŲ PILIAKALNIO TYRINĖJIMAI

1984 ir 1985 metais MAII tyrė Kerelių piliakalnį, esantį Kupiškio raj., Kerelių kaime, kairiajame Kupos krante, pailgoje kalvoje lygiagretėje upeliui. Piliakalnis apima tik vidurinę - aukščiausią jos dalį. Aikštelė apie 30 metrų ilgio ir 15-22 m pločio, ovalios formos, pailga PR-ŠV kryptimi. Šlaitai statūs, apie 5 m aukščio. Galuose yra 1-4 m aukščio, 10 (PR) ir 14 m (ŠV) pločio pylimai.

Išlirta visa aikštelė ir padarytas ŠV pylimo pjūvis. Atidengtas 568 m^2 plotas. Kultūrinis sluoksnis dengė visą aikštelę, bet buvo nevienodo storio: 25 cm storio aikštelės viduryje, didesnėje jos dalyje - 60-70 cm storio ir storėjo pakraščių link. ŠR siauru 1-1,5 m ruožu nejudintas gruntas pasiekias tik 1,8-2 m gylyje.

Iš tyrinėjimų matyti, kad piliakalniui buvo panaudota apie 3 m aukščio kalva, nuolaidėjanti upelio link. Iš pradžių paaukštintas aikštelės Š kampas, vietomis užpilta bei paaukštinta aikštelė. ŠR pakraštyje iškastas apie 2 m pločio, 0,5 m gylio griovys, kuriame vėliau galėjo stovėti medinė užtvara. Tai liudija griovio dugnu vietomis išlikusios apie 30 cm skersmens stulpavietės, o taip pat nedidelių akmenų grindinėlis, vietomis sudėtas 5-7 sluoksniais, o taip pat degėsiai, gulinčių rąstų žymės. Aikštelė tuo metu buvo didesnė. Jos dalis bei griovys vėliau užpilti pylimais. II-III m.e.a. aikštelės pakraščiai buvo užpilti žvyru ir smėliu, tuo pačiu paaukštinant aikštelę, sustiprinant pakraščius akmenų grindiniais, stačiau nukasti šlaitai. Dar vėliau - vėlyviausiu piliakalnio naudojimo laikotarpiu, supilti pylimai.

Kultūrinio sluoksnio apačioje atsidengė virš 1000 stulpaviečių, kurios priklausė čia stovėjusiems pastatams, įtvirtinimams ir kitiems statiniams.

Pastatai buvo antžeminiai, stulpinės konstrukcijos, keturkampio plano, su vienu ar keliais židiniais. Apie 30 cm storio stulpai sudarė jų karkasą. Sienas sudarė plonesnių stulpų eilė, o tarpus tarp jų, greičiausiai, užpildė horizontalūs arba vertikalūs rąsteliai. Pastatų dydis įvairus: mažesni - 3,5-4 m pločio ir apie 5 m ilgio, didesnieji - 4 m pločio ir 6,5 m ilgio. Į atskiras patalpas paprastai neskirstyta.

Ankstyviausi pastatai stovėjo prie PV ir ŠR aikštelės pakraščio, galu į aikštelės vidų. Tik vienas apie 10 metrų ilgio pastatas PV aikštelės pakraštyje stovėjo šonu į aikštelę ir buvo suskirstytas į kelias patalpas, kurių vienoje buvęs židinys. Vėlyvesnieji pastatai stovėjo įvairiose vietose ir įvairiomis kryptimis.

Ankstyvų pastatų židinius supo apie 1 m skersmens didelių akmenų ratas. Vėlyvesniųjų vieni židiniai buvo apie 1 m skersmens apvaliose 15-40-60 cm gylio duobėse, kurių kraštai apdėti smulkiais akmenimis. Vienas židinys buvo didesnėje duobėje. Kiti - ant apvalių tokio pat dydžio grindinėlių, sudėtų iš nedidelių akmenų.

Atidengti kelių apvalių statinių pėdsakai. Aikštelės viduryje stovėjęs apvalus 3-3,5 m skersmens pastatas, kurio sienos buvo iš įstrižainių 7-8 cm skersmens kuolų. Jo anga - įėjimas ŠR pusėje. Vėliau šis pastatas padidintas iki 5,5-6 m skersmens, įėjimas liko toje pat vietoje. Šis pastatas, matyt, buvo ūkinės paskirties, nes ties įėjimu buvusi geležies gaivinimo krosnelė ir dvi duobės anglims degti.

Kitas apvalus statinėlis buvęs apie 2,5 m skersmens su 0,7 m pločio anga Š pusėje. Jį sudarė dviguba 20 cm storio vertikalių rąstų eilė. Galima spėti, kad jis buvęs uždengtas. Pastarasis statinys galėtų būti siejamas su kultu ir laikomas "mirusiųjų nameliu".

Kultūriniame sluoksnyje aptikta apie 170 radinių ir keli tūkstančiai keramikos fragmentų, priklau-

susių laikotarpiui nuo I tūkstantmečio pr.m.e. antros pusės iki V-VI m.e.a.

Ankstyvas sluoksnis plonas, kiek storesnis jis PV ir ŠR pakraščiuose. Šiame sluoksnyje rasta akmeninis kirvis, kaltas bei išgrąžų, gausiau rasta kaulinių dirbinių. Tai ylos, grandukai, adikliai, kaltas, ietigaliai, strėlių antgaliai, iltys-amuletai, smeigtukai. Be to, rastas molinis plokščias apvalus svorelis su skylute viduryje, plokščiu pergniaužtu viduriu akmeninis svorelis. Apie žalvarinių dirbinių gamybą šiuo metu liudija molinės liejimo formos vielai lieti, žalvario žaliavos lazdelė ir moliniai tigliai, žalvarinės įvijėlės ir akinių formos kabutis bei kilputė užsegimui. Šiam sluoksniui būdinga keramika brūkšniuotu paviršiumi. Aptikta "S" profiliavimo, tiesiomis sienelėmis ir briauninės formos puodų.

Aukščiau esančiame kultūriniame sluoksnyje kauliniai dirbiniai išnyksta, daugiau naudojama geležinių. Geležis gaminama vietoje. Rasta daug gargažių, geležies gaivinimo krosnelė, o taip pat įrankių, skirtų geležiniams dirbiniams apdirbti.

Pirmųjų m.e. amžių sluoksniuose rasta geležinių ylų, peilių lenkta nugarėle, lazdelinių smeigtukų. Aukštesniuose horizontuose geležinių dirbinių gausėjo: rasta ylų, peilių lenkta ir tiesia nugarėle, pjautuvas, kirvis, ietigalių, lazdelinis žalvario viela apvyniota galvute smeigtukas ir kt. Žalvariniai dirbiniai - apyrankė, trapecijos formos kabučiai, branktelis su skylutėmis galuose ir kt. Brūkšniuotoji keramika čia sudarė mažą dalį, o aukščiau jos jau neaptikta. Aptinkama keramika lygiu bei lygintu paviršiumi, kurios dalis ornamentuota geometriniu raštu. Gausėjo keramikos grublėtu paviršiumi. Nedidelę dalį sudarė keramika gnaibytu paviršiumi.

Vėlyviausi geležiniai dirbiniai, kurių tarpe geležinis įtveriamasis ietigalis, datuojami V-VI m.e.a. Jie rasti viršutiniajame kultūrinio sluoksnio horizonte ir buvo smarkiai apdegę. Tai rodo, kad pi-

liakalnis buvo sunaikintas ir daugiau nebenaudotas.

Kerelių piliakalnis priklausė brūkšniuotos keramikos kultūros gyventojams.

Ignas Jablonskis

MOSĖDŽIO PILIAKALNIO ŽVALGOMIEJI TYRINĖJIMAI

Apie tai, kad Mosėdyje būta pilies, buvo užmiršę ir senesnieji vietos gyventojai. Ją vėl aptiko šio rašinio autorius, 1960 m. žvalgydamas apylinkę. 1985 m. buvo atlikti žvalgomieji šio paminklo tyrinėjimai.

Mosėdžio piliakalnis yra R miestelio pusėje, ant stataus kairiojo Bartuvos upės kranto. Nuo Bartuvos tvenkinio vandens paviršiaus piliakalnio aikštelė yra pakilusi apie 8 m. Ji gana erdvi: apima apie 0,5 ha. Iš Š ir ŠR pusės ją saugo statūs Bartuvos šlaitai, o iš kitų pusių ji buvo apjuosta puslankio pavidalo pylimu. Pylimo išorinėje pusėje iškastas nuo 4 iki 6 m gylio ir viršuje nuo 15 iki 20 m pločio griovys, kurio apie 50 m ilgio dalis tebėra išlikusi R pakraštyje.

Iškasta 3x20 m dydžio perkasa, nuo pylimo V pakraštyje einanti R kryptimi, į aikštelės vidurį. Išlikusi 0,80 m aukščio pylimo dalis. Paaiškėjo trys jo statybos etapai. Pačioje pradžioje, tiesiai ant pirminės velėnos, 0,80 m nuo dabartinio žemės paviršiaus, buvęs sukrautas 2,35 m pločio įvairaus dydžio akmenų krovinys - tvora. Jos pakraščiuose sustatyti stambesni akmenys, o viduje sumesti smulkesni. Kada buvo pastatyti šie pirmieji įtvirtinimai, nenustatyta. Prieš kiek laiko, vykdant žemės darbus, šalia 1985 m. tiriamosios perkasos rastos trinamosios girnos rodytų jau pirmaisiais m.e. amžiais čia buvus sodybvietę.